

Occupy is dood! Lang leve Occupy!

Jeroen Van Laer

Het voorbije jaar staat voor velen synoniem met wereldwijde sociale onrust, mobilisatie en protest: de Arabische Lente, Indignados, Occupy Wall Street, de aanhoudende protesten in Griekenland, de studentenmobilisaties in het VK, in Canada,.... Tahrir, Puerta del Sol, Syntagma, Zuccotti,...: pleinen waar velen een jaar geleden nog nooit van hadden gehoord, staan vandaag in het collectieve geheugen gegrift.

Onderzoek aan de Universiteit Antwerpen bevestigt alvast het aanvoelen: dankzij de wereldwijde sociale onrusten, betogingen en revoluties (en de eurocrisis) krijgen we sinds 2011 opvallend meer buitenlands nieuws te zien. Protest en sociale bewegingen bestaan niet als ze niet in de media zijn geweest, zo bezweert Todd Gitlin. Of er inderdaad méér protest is dan enkele jaren geleden is daarmee uiteraard niet bewezen, maar wat wel – op zijn minst – zeker is, is dat het topje van de (protest)ijsberg iets hoger boven het water uitsteekt.

2011 kenmerkt zich door een momentum van *grassrootsprotest*, van een aanhoudende golf aan sociale en politieke mobilisaties. Voor sociologen die zich graag verdiepen in de genese van sociaal protest alvast nieuw materiaal om bestaande en nieuwe theorieën verder te ontwikkelen of te bevestigen. Het doet ook de vraag rijzen of er inderdaad sprake is van een nieuwe, mondiale (of transnationale) beweging, die naar eigen zeggen komaf wil maken met een systeem waar niet alleen de politieke en financiële wereld, maar heel ons denken van doordrongen is. De vraag of we kunnen spreken van een nieuwe, mondiale beweging staat in deze korte bijdrage centraal.

Op weg naar een nieuwe, mondiale beweging?

De toenemende globalisering heeft er zeker toe geleid dat activisten en sociale bewegingen zich meer en meer op het transnationale niveau zijn gaan organiseren. De nood aan een sterkere samenwerking en een transnationale bundeling van krachten is wellicht een van de meest opvallende en betekenisvolle invloeden van de toenemende globale politieke en economische integratie. Vooral de schaal en de snelheid waarmee vandaag sociale bewegingen en individuele activisten zich op het transnationale niveau bewegen, zowel fysiek als virtueel, is ontegensprekelijk veel groter. Dat zien we onder meer aan de snelle diffusie van tactieken en actiedoelen over landsgrenzen heen. Het overnemen van slogans en tactieken mag echter niet onmiddellijk worden verward met de constructie van een nieuwe, mondiale, sociale beweging. Ruud Koopmans formuleert het nog scherper: internationale gelijkenissen in termen van sociaal en politiek protest zijn veelal het gevolg van

Het overnemen van slogans en tactieken mag niet onmiddellijk worden verward met de constructie van een nieuwe, mondiale, sociale beweging. En Occupy mag dan geïnspireerd zijn op de Arabische Lente, de oorsprong van het protest is van totaal andere aard.

gelijklopende contextuele factoren, eerder dan strategische transnationale planning en coördinatie.

De wereldwijde crisis heeft de structurele ongelijkheden in vele landen verder op scherp gesteld. Het is die context die de noodzakelijke voedingsbodem vormde voor massale protesten, vooral in de grootsteden. Mensen puren in sterke mate verontwaardiging uit persoonlijke ervaringen. Wanneer een crisis verschillende landen tegelijk treft en een globaal economisch systeem op zijn grondvesten davert, is het niet onlogisch dat in die verschillende landen mensen tegelijk tegen manifeste onrechtvaardigheden in opstand komen, zich organiseren in een nieuwe beweging of aansluiten bij bestaande organisaties. Maar ondanks de globale crisis blijven deze protesten veelal gericht op nationale actoren.

Het pionierswerk van Doug Imig en Sidney Tarrow is ondertussen wat gedateerd, maar zij tonen op basis van een *protest event analysis* mooi aan dat begin de 21ste eeuw reacties op EU-beleid (bijv. inzake landbouw) niet leidde tot mobilisaties op transnationaal, Europees niveau, maar in de eerste plaats tot nationale mobilisaties waarbij de eigen politieke autoriteiten of andere binnenlandse actoren ter verantwoording werden geroepen. De gelijkenissen tussen de protesten in de Maghrebijnse regio, Europa, de Verenigde Staten, China, ... zijn dus contextueel geconstrueerd en evident niet het gevolg van een uitgekende transnationale strategie. Het zijn lokale, politieke en maatschappelijke factoren die het vuur aan de lont hebben gestoken. Jarenlange economische en sociale achterstelling van grote lagen van de bevolking in Tunesië of Egypte en het totale gebrek aan democratie kunnen we niet zomaar op eenzelfde lijn plaatsen met de protesten tegen de uitwassen van een op hol geslagen neoliberal kapitalisme in de Verenigde Staten. Occupy mag dan geïnspireerd zijn op de Arabische Lente, de oorsprong van het protest is van totaal andere aard.

Een transnationale beweging opbouwen is verre van evident. Zij die vandaag op transnationaal niveau actief zijn, behoren tot een 'elite' van activisten: stevig genesteld in organisatorische netwerken, vaak hoog opgeleid en gefocust op hun taak als *social entrepreneur*. Hun profiel staat in schril contrast met het doorsnee profiel van de demonstranten op de pleinen, in de straten.

Deze tweedeling van enerzijds een beperkte groep van professionele activisten die op transnationaal niveau actief is en anderzijds een grotere groep die enkel op nationaal niveau actief is, hoeft niet per se een probleem te zijn, integendeel. Het is net dankzij die 'superactivisten' dat netwerken tussen bewegingen in verschillende landen tot stand komen, dat actiedoelen en tactieken verder verspreid geraken. Het is dankzij deze groep van professionele activisten en hun organisaties dat transnationaal protest 'gedomesticiseerd' kan worden, dat mondiale thema's een link vinden met lokale problemen en onrechtvaardigheden.

Onderzoek op een aantal grotere transnationale betogingen van de laatste jaren, zogenaamde *global days of action*, toont bijvoorbeeld aan dat het merendeel van de aanwezige demonstranten zich niet alleen bewust is van het feit dat hun nationale betoging deel uitmaakt van een wereldwijd gebeuren, maar dat ze zich bovendien ook sterk identificeren met demonstranten in andere landen. Neem bijvoorbeeld de internationale klimaatmanifestatie op 5 december 2009, waarbij in Brussel zo'n 15.000 mensen opstapten. Zij kwamen de straat op om de politieke leiders, die op dat moment verzamelen bleven in Kopenhagen in Denemarken, aan te sporen een ambitieuzer

klimaatbeleid uit te tekenen. Zo'n 18 procent van de aanwezige demonstranten is zich niet bewust van het feit dat op dat moment in andere landen ook betogingen plaatsvonden voor een ambitieuzer klimaatbeleid, maar zo'n 64 procent identificeert zich sterk tot zeer sterk met collega-betogers in andere landen. Gelijkaardige cijfers van de wereldwijde actiedag van Occupy Wall Street op 15 oktober 2011 hebben we helaas niet, maar we kunnen een gelijkaardig patroon verwachten: actiedoelen gericht op nationale politieke en financiële elite, gelinkt aan de wereldwijde crisis, betogers in hoge mate bewust van het internationale karakter van de manifestatie en een hoge mate van identificatie met collega-demonstranten over de hele wereld. Er mag dan in termen van organisatie op het transnationaal niveau geen nieuwe beweging in de maak zijn, in termen van identificatie en verbondenheid is dat mogelijk wel het geval. Het ontbreken van een transnationale structuur staat niet in de weg dat mensen zich in hun eigen strijd verbonden kunnen voelen met mensen in gelijkaardige situaties elders. Dat alleen al kan mobiliserend werken.

Occupybeweging in België niet direct voor morgen

Het moet duidelijk zijn dat een lokale voedingsbodem van verontwaardiging noodzakelijk is, wil protest floreren. Het feit dat in België de Occupybeweging maar geen voet aan de grond krijgt, geeft dan ook aan dat het maatschappelijk draagvlak hier niet groot (genoeg) is. De middenklasse heeft het hier net te goed, is net zeker genoeg van werk, om de steeds groter wordende kloof tussen de armsten en de rijksten als urgent problematisch te beschouwen. Waar er op 15 oktober 2011 tussen de 6.000 en 10.000 *indignados* door Brussel trokken, waren dat er op 12 mei 2012 nog geen 1000 (sommige bronnen spreken van 500). Op verschillende websites en blogs van lokale vertakkingen van Occupy in België lijkt het of de tijd sindsdien is blijven stilstaan. Een stevig organisatiemodel of een succesvol samenwerkingsverband met een middenveldorganisatie die als mobilisatievehikel kan dienen, kan zo een smalle voedingsbodem van verontwaardiging gedeeltelijk compenseren, maar ook dat is hier in België niet het geval. Het lijkt er niet op dat Occupy-activisten in België aansluiting vinden bij bijvoorbeeld de vakbonden of andere gevestigde middenveldorganisaties.

Het moet duidelijk zijn dat een lokale voedingsbodem van verontwaardiging noodzakelijk is, wil protest floreren. Het feit dat in België de Occupybeweging maar geen voet aan de grond krijgt, geeft dan ook aan dat het maatschappelijke draagvlak hier niet groot (genoeg) is.

Verschiedende factoren kunnen een nieuw samenwerkingsverband negatief hebben beïnvloed. Klassiek denken we daarbij aan bepaalde ideologische posities en prioritaire doelstellingen, beschikbare middelen, de manier waarop een specifieke organisatie functioneert, de tactieken die ze gebruikt, en haar specifieke achterban. Instappen in een bepaald samenwerkingsverband betekent voor elke organisatie of groep steeds een afweging van kosten en baten. Bijvoorbeeld, in welke mate komt de eigen autonomie en agenda onder druk te staan door deelname en investeringen (engagement, tijd en middelen)?

België kent een behoorlijk stevig en divers middenveld. Vooral de vakbonden hebben hier van oudsher en nog steeds een grote slagkracht. Maar ook de vredesbeweging en de Noord-Zuidbeweging zijn in België relatief groot in vergelijking met de onmiddellijke

buurlanden. De mensen die zich achter de Occupy-vlag schaarden, vonden of wilden geen aansluiting bij het bestaande middenveld.

‘De beweging heeft geen leiders, activiteiten worden lokaal georganiseerd. Ze werkt horizontaal en beslist met consensus en wil niet samenwerken met partijen, vakbonden of instituten, omdat die gebonden zijn aan het establishment’, zo bericht Occupy Belgium.

De mensen die zich achter de Occupyvlag in België schaarden, vonden of wilden geen aansluiting bij het bestaande middenveld.

Nochtans tonen praktijk en onderzoek aan dat het voor sociale bewegingen gebruikelijk is om de krachten te bundelen in gezamenlijke acties en campagnes om zo de kans op succes te vergroten. Sommige auteurs stellen zelfs dat het hun *raison d'être* is: hun vaak kortstondig bestaan, het gebrek aan middelen en

macht, nopen tot het vormen van coalities. Door samen te werken kan men het draagvlak voor een bepaald issue en de kans dat bepaalde thema's op de politieke en publieke agenda worden geplaatst, vergroten. Coalitieverbanden verhogen de zichtbaarheid van de thema's en doelen van een beweging.

In welke mate er vanuit België samenwerkingsverbanden zijn opgezet met gelijkgestemden in bijvoorbeeld de Verenigde Staten of Spanje, is ook niet meteen duidelijk. Op internationaal niveau zijn de kosten sowieso vele malen groter dan op nationaal niveau, denken we onder meer aan reisuittgaven, taalbarrières, ideologische, culturele en organisatorische verschillen, bepaalde verwachtingspatronen enzovoort. Noemenswaardige vertakkingen van de Occupybeweging in België zijn dus niet direct voor morgen.

Occupy is dood! Lang leve Occupy!

Dat Occupy in ons land geen succesverhaal werd, dat de beweging in verschillende landen al lang voorbij haar hoogtepunt is, betekent niet dat de beweging geen sporen heeft nagelaten. De vele protesten hebben op zijn minst voor een nieuwe generatie geëngageerde en bewogen burgers gezorgd.

Dat Occupy in ons land geen succesverhaal werd, dat de beweging in verschillende landen al lang voorbij haar hoogtepunt is, betekent niet dat de beweging geen sporen heeft nagelaten. De toekomst zal nog moeten uitwijzen op welke manier en in welke mate. Maar de vele protesten hebben op zijn minst voor een nieuwe generatie geëngageerde en bewogen burgers gezorgd. Heel wat Occupydeelnemers bleken jong en onervaren te zijn. Zij hebben dankzij de Occupyprotesten hun eerste stappen als activist gezet. Een ervaring die ze meenemen in hun verdere

leven. Het mag tautologisch klinken, maar protestdeelname is, naast lidmaatschap van een sociale beweging, de belangrijkste voorspeller voor toekomstige protestdeelname. Bovendien: de *first time is the hardest*. Een nieuwe generatie van bewogen burgers is met andere woorden gevormd en zal ten gepaste tijden opnieuw de barricade op trekken. Op die manier blijft de beweging voor inspiratie zorgen in nieuwe sociale en politieke mobilisaties.

Bio

Jeroen Van Laer, Universiteit Antwerpen, Departement Politieke Wetenschappen, www.m2p.be